

Lauri Sommer

Seto-Udmurtia-Seto. Bussisõit 3-9 jaanuaril 2009

Algas see küll väsinult ja arglikult. Kuna minek Obinitsast oli varajane, olime olnud öö Lindsil. Lahked inimesed, aga võib-olla veidi suhtlemisvaeguses. Õhtul tuli kõõgis ära kuulata peremehe päris pikk jutlus maailma olukorrast ja piiblist. Aga suur osa tema jutust langes mu vaadetega kokku, osa tundus natuke kummaline, aga mulle meeldis see isemõtlemine. Ta põhipoint oli: "Maailmas pole mitte midagi juhuslikku. Ka see, et me praegu siin räägime, pole juhuslik". Olgu siis. Nii võib täitsa mõelda, vähemalt suhtuda ellu kui suurde antopoloogilisse eksperimenti. Aga need olid alguseks vist liiga suured ja põhjanevad ideed. Öösel saime veidi kehvapoolselt magada. Hommikul sõitis Liska veel meiega Obinitsa seltsimaja juurde kaasa. Seal oli endine sootska Hõrna Aare, kes rääkis mulle asju setode esimese laulupeo korraldajast Samuel Sommerist, keda pidas mu vanaisaks. (Hiljem rääkis Rieka mulle Leigarite (või Leegajuse?) pillimehest Jaan Sommerist, kysides, kas olen tema poeg.) Võibolla olemegi sugulased, ei tea. Mällu jäi tuikama hoopis see nukker pilt lahkumisest – ta ytles: ära mine, mina proovisin rahustada. Siis läksin veel korra autos istuva Liskaga hyvasti jätma, seal mängis Arthur Russelli helgenukker "This time, Dad You're wrong" (I prove it to You, I'm not just a fool...) ja veel kord mind nähes L. nuttis vaikselt, yksildaselt, kallid hallid mantlid varblane jaanuaripimeduses, meie viimane kallistus ja musi ja ma läksin valutava sydamega bussi, kus oli viis täiesti võõrast inimest ja yks, kellega paar korda rääkinud. Yks võõras, Tallinna setode juhte, energiline ja hea huumorimeelega akordionist Valli, kes on elanud ka mu vanavanaema synnikylas Trubal, tuli veel oma synnilinnast Petserist peale. Kuulasin siis palju neid Russelli lugusid, mis mängijasse olid mahtunud ja vaatasin aknast välja. Piirist saime kähku yle, peale Petserit peatusime Helju Tsopatalo juures, oli kylalislahke inimene, aga reisi alul tundus viivitus liiast. Heljul oli tore koer õue peal. Ja ikka edasi ja edasi. Bussijuht Raivo ytles: "varuge kannatust, tee on pikk." Rääkisime seda ja teist Tiiduga, esimestel tundidel laulu yldse polnud, Valli väitis koguni, et autos laulmine olevat häälepaeltele kahjulik – selle lykkasid teised küll ymber. Kui pärast midagi eest võtsin, oli osavõtt alul tagasihoidlik – häälekõrguste, rytmide ja viisivariantide loomulikud vahed, kõike lihtsalt ei osand kaasa laulda, sest meie grupp oli ju Tsihibärblaste, Linavästriku-neiude keskne. Rieka, nende juhataja ja suur seto asjade organisaator oli nende arvukast koosseisust kaasa kutsund oma tytrel Maarja, Triinu ja Riinu. Nende lugudega oli mul lihtne yhineda ja yhiste laulmiste lihtsaimalt lahenevaiks paladeks jäi ikkagi "Kylmäh kyynyh" Haida kylast Siberist. Nende lindistuste plaat mängis ka autos ja sellist vanapärasest seto mitmehäälsust, nagu seal, pole setos enam ammu. Petserimaal oli ilusaid tsässonaid otse tee veeres, surnuaed ymaral mäel paremat kätt, setoga sarnaseid orge ja mägesid, mille peale pudenenud natuke laokil olemisega kylad, enamuses yhel majal silt "Šinomontž", "Zapčasti dlya traktorov" või mõni muu autoremnodile viitav sõna. Ma ei teagi, kus need vanad seto kylad lõppevad – Ostruva ja Vana-Irboska olid veel meie, setosid elab Pihkvas praegugi, aga kas neid oli ka Velikije Luiki kandis või näiteks Notšlegovos? Nende kunagiste kylade nimed pole kaardilt enam tuvastatavad. Kui Tiidu plaan, et minna piiri taha vana seto aja jälgi otsima, tõeks peaks minema, siis tuleb kasutada vana kaarti, seda uuega yhildades. Teed on muutunud ja mõnedest kyladest alles vaid kunagine koht. Aga vist on mingi võimalus aastase viisa saamiseks kultuuritegelastele, eks näe.

Esimene päev oli hajusate jutujuppide, aknast välja vaatamise ja lugemise segu, korra käisime mingis venelikus punk-söögikohas, kus olid päris maitsetud ja vähese koorega pelmeenid, aga hea töölisatmosfäär, telekast tuli mingi täie rauaga pilav estraadi-parodistide kontsert, lahendamatele lauludele pandi köögist puldiga voluumi juurde. Räpase auguga välipeldikus piss ära ja edasi. Ööseks jõudsimme ymber Moskva mineva 60-kilomeetrise ringtee tuledemaailma. Raadiost tulid lõputud vene laulud, neist kolmest jaamast, mida kuulasime, tundus parimana Radio Dobroi Pesni. Kogu see reis oleks olnud saast, kui meil poleks olnud sellist autojuhti, nagu Põlva mees Raivo. Ta avastas Udmurdimaa umbes 5 aasta eest läbi laulja Nadežda Utkina ja on sest saadik seal käinud palju kordi eri seltskondadega, teab teeäärseid, kus mida myyakse, tunneb nende ajalugu ja on tohutu sõidujõudlusega – esimene sõiduraks oli vist kyll 20 tunni kanti, ysna keerulistel teedel, vahel peatasid meid ka miilitsad, Raivol rohelistest kaardist pold nad kuulnud, mõni kannatas lihtsalt suhtlemisvaeguse käes vist. Tiit vahetas ta öösel mõneks tunniks välja ja paar tundi magasime töötava mootoriga kusagil seistes. Kylm kippus ligi, jalgu sirutada ei saanud, aga tee on tee. Natukene norskasin kah hommikul tukkudes, aga nii ma olen. Ja tee ebamugavused yhendavad inimestega. Hommikul olime juba Tatarstani piirides, bussipeatused olid orientalse kujuga, ning tee ääres myytasid tšuvašši vanamehed kärelda väljatuule käes roigastele riputatud kudumeid, suured lumekirjalised sõbad, kitsevillast kampsunid jne. Otsin Liskale siniste täppudega sokid. Järgmine peatus oli turul, kus sai sooje suuri pelmeene ja aprokoosikeedisega kooke, lettidel laiutasid põhiliselt suitsukalad, mõned vist lausa 15 kilosed. Kõige yrgsema mulje jätsid tuurad, kelle selja yle kulgenuks nagu luust neljakandiliste neetide rida. Öhtupoole jõudsimme esimesse ööbimispaika – noortelaagrisse Baiter, mis oli Kaasani kylje all. Oli talvevaheaeg ja hulk lapsi jooksis mööda koridore. Sõime kitšilikult kujundatud “orientalses toas”, kus aafrika neegrimaskid olid uputatud jõulukarda ja keskkyyttetoru ymber oli kurekujude jaoks tekitatud kõrkjatihnik, lae alla okstest pesagi. Panime pakid maha ja sõitsime eesti keelt oskava giidi Alijaga korra Kaasanisse. Oli kylm, habe läks kähku härma ja väljakutel virutas tuul lumepihu näkku. Seal olid väga omapärase kujuga vihmaveetoru otsad. Kaasani Jumalaema kirikust otsin oma vanatädi Okse nimipyhaku Ksenja pisikese ikooni hiljuti leitud pisikese altarinurga jaoks Sännas. Selle võttis myyja letil otse mu eest, nagu oleks pilt mind oodanud ja seal kujutatud Ksenja Peterburgskaja oli isegi Okse nägu. Ikoon saatis mind terve tee rinnataskus. Käisime ka veidi aja eest Unesco rahadega ehitatud mošees, kus oli palju vaatamist ja õppimist, aga ka liialt rahvast. Ja siis tagasi laagrisse, mis oli enne olnud sõjaväeosa. Öhtuks oli planeeritud esimene vabas vormis kontsert lastele. Harjutasime natuke Raivoga, keda seto laul huvitas, aga kes pold seda varem suurt laulda saanud. Musikaalne ta oli ja “Kui mi mustõ noorõq olli...” tuli välja kyll, “Kylmäh kyynyh” ka. Olin autos kuulnud teda mainivat Rääptsyvät, kyla, kus noorena elas mu vanaisa. Yle kysides selgus, et tema vanaisa Timmo Had’e oli Rehe Maks, Taarka ja Höödori pere naaber. Vaata siis. Tiiduga rääkides tuli öhtul jutuks, et kuna kumbki teist esimest korda nägi. Mina teda Ylikooli peal vist 90-ndate lõpus, kus ta oli nukker ja syngel ja see tundus tõeline, valus, mitte gootilik poos. Tema ytles, et minu nimega seoses, nagu veel teadmata oli esimene tunne ähmane armukadedus. Ta tuli 98 Valgast Tartu ja sygisel tekkis talle Ylikoolis värske pruut, kes oli talle kiitvalt rääkinud mu luulekogust. Vaat siis. Kontsert, kus Rieka laulude kohta ohtralt seletusi jagas ja kus neiud-naised tantsisid, rõõmu mõrsja tõusma panid, ning lapsigi taidlema võtsid ja mina punk-vahepalana mp3-mängija tausta peale “Taivaminekit” laulsin, läks normaalselt. Lapsed on kas ykskõiksed või just huviga kuulavad, kysimustevastuste voorus pakuti beavise stiilis, et elus olevaid setusid on veel näiteks 4 või 16

ja kysiti, kui kaua sealt Eestist siia ikkagi sõitma pidi. Folkloor pole tatari-vene põnnide jaoks, aga mis siis. Nende jaoks oli disko, kus klassikalise rave'i tymaka järgi mõni pisike poiss päris lähedalt breikis. Diskot jälgis miilitsavormis nooruke ylevaatjanna, keda Tiit ka pildistas. Yritus lõppes poole loo pealt ja algas õhtune pesu ja pikaldaselt kehtestuv öörahu. Magasime kahekordsetel naridel. Paar tuba edasi pidas seesama vormis neiu pidas pikki dialooge kõige jubedamas eas olevate kōurikutega, kes tema yle irvitasid ja rõvedaid repliike pildusid nii, et vaeneke võimetust solvumisest ja mõttetust alandusest nutma hakkas. Kusagil vilksatas vist ka mõistmise võimalus, aga vaevalt. Takka yles pilduvaid hormoone täis pubekatele olid ainsateks kehtivateks olevusteks nad ise. Kedagi muud ei ole...kui siis vast mõni tugevate rusikatega mees. Jäin magama.

Uuel päeval saime juba Udmurtia sildini, tegime pildi ja toitsin yhte seal uitavat koera nagu selle maa valvurit. Ees ootas Buranovo kyla, nende memmede versiooni biitlite "Let it be'st" oli Jaak Johanson "Fantaasias" mänginud, tuli tuttav ette kyll. Ja muidugi algasid Udmurdi tavad. Käisime käsikäes ymber kuusepuu ja laulsime kuusepuust metsas, osa meenus eesti, osa vene keeles. Laud oli kaetud kylakultuurimaja lavale, mis meenutas Sanna mõisa oma, meid pandi sööma, ise jäadi seistes vaatama, nagu neil see komme on. Eitedel olid oma samagonnipudelikud kaasas, millega tihedaid ringe tegid meie seas. Olin selle suhtes tõrges, sest pitsid vahel päris suured ja neid tuli tihedalt. Eks see oli isiksuse tyypi määramise test. Võtsin suu punni ja lasin teetassi. Muidugi jäin ka yhele väiksele ja suure klaasiga paabale vahele, kes veel mõne tunni pärast tänitas, et pean klaasi teega Eestisse kaasa võtma. Aga viha ei pidand, järgmisel hommikul oli juba leplik. Tutvustuse ring käis, mind ristiti muidugi "otets Lavrentiks", kui ma selle paralleelnime juba välja tõin. Lava taga oli miniatuurne muuseum, kopsisin seal natuke udmurdi lokulauda, siis vaatasime ära dvd sellega, kuidas kylamemmed olid teinud oma teksti ja vahel ka päris tugeva rahvaliku seade sellistele lugudele nagu smoke on the water, venus, yesterday, hotel california ja we are the champions. Raha lindistamiseks oli andnud keegi rikas ärimees, kes kindlasti tahtis ka smoke on the waterit – seda olnud kõige raskem teha. Nad laulsid meile ka kino'd ja akvariumi "gorod'it", mida plaadil polnud. Kõvad memmed, mul sõlmus peale Koljaada laulmist kõige parem kontakt yhega, kes oli kiriku eesistuja. Pidime minema tema manu, aga sattusime siiski Begiševide perre, kus oli pikk välismaalaste vastuvõtmise traditsioon. Nägime piltidel näiteks Marju Varblast, Meelikat ja Silver Seppa. Nad olid vaata et vastuvõtmise profid. Mingi veidi kindel formaat oli seal, vabadust vaid perepoja Mihhailiga rääkides – tema oli loomingutyyp, tegi mytoloogiliste sugemetega udmurdi lasteteatrit Iževskis, meil klappis. Käisime kappkerisega saunas, vihtlesime pehme nuluvihaga, väljas oli päris kylm sel ööl. Sõime lauas pereisaga, kes oli tätöveeritud, aga väga vaikne ja suur puutöö meister, seda oli interjööriist kõikjal näha. Udmurdi toidud olid kogu reisi jooksul head – ahjus tehtud perepetškad, mille ääri ise järgmisel hommikul taignast voltisime, mingi väga mõnus lihaga salat jne jne. Tugev toidus. Siis sai suurde tuppä maha istunud ja mõte oli muusikaliselt yksteist tervitada. Aga see klaver oli kuidagi võõristav ja la-klahv tumm ka. Ning seinal seisev kidrapann oli vist 10 aastat häälestamata, yks keel ei liikund yldse, teised väga kõhklevalt andsid yldse heli välja. Rassisin tykk aega, aga see oli võimatu ylesanne. Siis mängisingi neile kaks häälest ära instrumentaali, mõeldes, et this is what you get. Proovisin Tiiduga laulda, aga tal alles esimene lauluaasta. Pagan, ei saagi midagi õieti edasi anda. Laulsin siis paar laulu yksi, silver whistle'i puhul tundus neile vist hääldus kummaline, polnud nagu vene õpikus. Võibolla midagi ka läks kohale, ei tea. Kommentaar oli ikka "interesno", meist tehti pilte kõige mõttetumal hetkel, fotosid vaatamas, juttu suurt ei arenend, alles

perepoja Mit'oga saime pikemaid kultuurijutte räägitud kuni poole ööni. Kähku paljudeni jõuda, see on võimatu soov, sest see kant on milleski siiski väga teistsugu maailm, see matriarhaat seal, pidev alko, kylmast ja sunnitud, raskest töörygamisest tulenev, ja ka mingi asi, mis venelastelt ja kommunismiajast neisse on nakanud. Ja kes saabki seda ymber pöörata ning kuna. Nõuan liiga palju, nagu tihti. Head inimesed olid, ema ja tytred laulsid sydamlilikult koos ja perepoeg oli meie mees. Järgmisel hommikul ysna vara läksime läbi kyla. Oli kylm, suured kynkad paistsid, suitsu tõusis korstendest, puulatvades lendasid siidisabasid. Läksime majja, kus ööbis meie auto vanem rahvas. Tegime Tiiduga läbi tainast perepetška põhja voltimise worksopi, me toodang, mis alul oli lopergune, aga pärast sai omas stiilis korraliku kuju, täideti lihaseguga ja läks arhailise ahju pliidirauale, ning moodustas olulise osa hommikusöögist. Taas tuli põigelda puskari eest. Seda kraami sai kokkuvõttes valatud nii suppi, lillepotti kui tee ja kohvi sisse. Väliyritudel olnud selle peitmisega kuuldavasti lihtsam. Peale seda tuli Tiidul mõte minna vaatama kalmistut mäenõlval. Läksime, vaade oli ilus ja kalmistu õigeusklik, mõned alad ka rahulikult räämas. Paljude haudade juures laudad, nagu setodelgi. Mõjus loomulikult ja noorelt surnute pildid vaatasid hingepõhja, tuletades meelde oma elamata elu. Hiljem põgusalt mingis kohalikus muuseumis, mille põhiline kangelane oli udmurdi folklorist ja valgustaja, Jakob Hurda moodi mees isand Vereštšagin. Humorist Raivo oli ta pildi peale kile alla pannud eesti kymnekroonise Hurda pildiga. Oli ka üks tundliku näoga sõjakoldes hukkunud ajakirjanik-meždunarodnik. Klubis hyvastijätt Buranovo memmedega, tegin yhe vana meesvõimleja abiga valmis päris naljaka nuku, mis on praegu siin arvuti kõrval. Kogu reisist yhed eredamad meenutused on nende memmede näod – palju oli väga arhailisi ja jõulisi põlisrahva nägusid. Mõni kumas nagu päike, oli raskest elust hoolimata mingi tohutut helguse endasse kogunud. Paar tykki olid ka mõrumad, aga mitte linlikult kibestunud, vaid umbes sellised, nagu on lumekoorma all maadligi paindunud puu. Mõnel neist olid kaelas tsäposkad, mis sisaldasid omapäraseid prosse ja paljude riikide raha, ka eesti oma. Tsaarirublad, kopikad, kroonid, pennid ja nii edasi – see kõlisev naisevæ kogum võtab igast ajast endasse miskit ja elab kõik riigikorrad yle. Sõit läks Karamaš-Belga'sse, kus taas ootel memmede komando, laud, pitsid ja kõik. Selle kandi alkouudiseks oli puskar, millesse oli toomingaõitega oks likku pandud – säilis hästi ja omapärane maitse. Võtsin vastu rohkem, aga ka kallasin ära. Nende “bändis”, nagu sealmail ikka, oli ka noorem akordionist, hea pillimees, kel kahjuks logu pill. Sellega tegi pesni-pljaski asja hästi ära, hiljem oli ta ka näärivana rollis kuuse all toimuval diskol klubis. Memmed tantsisid ekstaatiliselt nii siin kui seal, meie Tiidu ja Raivoga tegime lusikate ja kahvlitega löökriistapartiisid ja suuga duhhovoi pasunahäält. Pisut Jämejala saali meenutavas klubis lykati peale jõulutymaka kogumik ja tants algas. Me olime juba kergelt jokkis, Tiit muudkui pildistas ja naeris, yhel hetkel leidsime tagaruumist maskid – mina rebase oma, tema mingid gooti lolita juuksed ja tegime omad tantsutiirud ja telemargid seal. Varsti tantsis sisse jõuluvana, kes tegi Lumivalguke Valliga tugevaid poognaid, memmed olid ka kogu aeg aktsioonis (nii selles kui eelmises kylas oli üks kahjustatud käega memm, mõlemad elurõõmsad ja krapsakad), lõpus sai tehtud väike ring kargust ja hulk pilte, mis osalt meenutasid Elmo Riigi “elu liikumises” stiili. Lahe. Ööseks läksime yhte lähedasse kylla mingil juhtival positsioonil oleva naise poole, rikas kodu suutis kõik majutada. Mees ja poeg vedelesid teleka ees ja vaatasid sõjafilme, naine agiteeris tydrukuid pojaga koos diskole minema, mees kysis meid põrandal istumas nähes, et mida ytleksite, kui mina teie poole tulles istuksin põrandal – ytlesin, et see oleks ok. Imestas, aga edasi ei kysind. Ajasime Tiidu ja tydrukutega põrandal juttu edasi, põhiliseks teemaks oli

Tiidu Tiirhanda ostetud talukoha seis ja võimalikud lahendused. Köögis, kuhu tuli veel üks juhtivtöötaja, hakkas peale sööki kujunema järjekordne jooming. Tiit oli kõik topsid teinud ja heas naeruhos, mis nakatas mindki – naeruaine läks aina absurdsemaks, see oli täpselt beavis ja butthead, ta kukkus isegi toolilt maha naerust. Perenaine, kes oli vist elus harjunud ikka neid taunivaid märkusi meespelele tegema, ei saand huumorist aru, oli yldse veidi kamandaja, aga õnneks väga ei pahandund, ma päästsin oma krediidi vist ka lauludega ja ainus kord suutsin seal kellelegi selgeks teha, et olen “nepjuštšii”. Et jään pigem parema meelega purju laulust. Perepoeg kostis selle peale, et kui Venemaal kõik laulust purju jääksid, siis lendaks nende majandus uppi. ☺... Oma mehest rääkis daam, et too on suur koduhoidja, joob vahel ennast sõna otseses mõttes pikali, otse pudelist, arvab, et pole vaja klaasigi määrada. Sedapsi. Aga laulud olid ja liitsid, nende puhul hakkas väga hästi tööle see seto-vene yhisosa – koljaada, mida oligi õige aeg laulda ja kalina-malina tüüpi refräänidega asjad, Valli akordionilt vallanduv ja mõned igihalgjad slaavi meloodiad. Neil oli lahe välipeldik, mille juures magasid kanad-kuked madalal õrrel sulgi turritades kylma käes. Öösel käisin seal kaks korda päris paljalt, tekk soojaks peal. Kass tahtis väga tuppä ronida ja polnud muud varianti, kui paotada ust, hoides kassi käes, rõžik tagakätt õue visata ja kiiresti uks kinni panna. Teise korraga lasin vaesekeste sisse. Mitte just palju und, aga sai hakkama.

Viimane päev algas aegluubis, väsimushetkede ja ootamistega. Taas hyvastijätusööki memmedega, kes mu palvel laulsid peale pesni-pljaski ka oma vanavanaematelt pärit võimsat vana pulmapalvet, mille käigus kurjus maagilise jalatrampimisega puruks tallatakse. Lindistasin. Yks asi oli veel imelik – olin koljaadat lauldes õnnistussõnade juures mingil ajal hakanud õhku risti joonistama ja nägi nyd, et seda tegid ka memmed – see olla vana tõrjemaagiline traditsioon. Jah, sesosed on kusagil ise olemas... Jätsime hyvasti – taas polnud üks väike memmeke rahul, et ma hyvastijätunapsigi ei võtnud, nepjuštšii-jutu peale ytles, et nägi kyll, kuidas ma eile võtsin. Et see oli sunni peale, see muidugi võimalik polnud, vabandust-vabandust, see pidev pakkumine lihtsalt pani kopa ette. Ei taha inimesi solvata – viimasel õhtul jõin ära kogu kraami, mis kallati – puskar, viin, konjak, vein ja võibolla veel midagi... aga sellest hiljem. Viimane pikem peatus oli Baiterjakovo, mida oli mainitud sõitu tutvustavas meilis ja mille ma mälu järgi valesti Bakterjanovona viisa tegemisel ka meie reisi sihiks ytlesin. Nimi oli vale, aga siht ysna õige. Käisime selle kandi rajoonikeskuses asju ostmas, toidukraam ja käsitöömeistrite poest üks kangastelgedel kootud udmurdi linik. Raamatukogus vaatasin selle udmurdi graafiku kataloogi (mu mälu on hakanud sulama just nimede poolelt), kes kasutas mytoloogilisi teemasid, ruumilisi sissevaateid (sh ka läbi maapinna, läbi veski kõigi osade) taluellu. Mehe pildistik oli muidu mustvalge, aga tema värvilistes töödes oli vahel tunda Chagalli mõju. Meeldis väga. Selles hoones oli kolmandat päeva vangis tihane. Lendas ringi, pelgas ja ei osanud kusagil olla. Panime talle esteks syya. Tiit mõtles, et õhtuses myras on tal veel eriti kehv olla ja hakkasime teda raamatukoguruumi poole ajama, kustutasime tuled ja panime lambi aknale. Alul ei läind. Lendas ikka redutama yhe päevavalguslambi peale. Viimaks ronisin tooliga ja viipas talle pika roikaga. Lendaski välja, meil kõigil hea meel. Ja siis valmistuti õhtule. Palju toredaid lapsi jooksis mööda kultuurimaja ringi, saabusid vanemad, vestlesid, olid. Vene jõulud. Uue aasta soovimisi olid seal maal täis kõik plangud ja võimatud kohad. Algas see jõuluteemaline asi (“võl jaren”, lehme l-iga on udmurdi keeles uus aasta, teine ära õpitud sõna on “tau”, tänan). Mingi jõulusantidest lastega koos tantsimine oblastikeskuses, saime kommi.

Aktus kultras algas udmurdi jõululaulude ja laste näidendiga, kus võõrastemajapidajad, kes Jeesuse vanemaid vaid talli kupatasid, hiljem härdusid ja oma pattude kustutamiseks lasksid vaestel ikka yhes tasuta toas olla kuni oma elu lõpuni. Deklameeriti. Mõnel läks meelest ära, mõni säras. Laste näod ja hoiakud. Sinises vormis jõuluvana, kelle valge habeme all peitus mustaverd direktor. Siis laulsid selle kandi memmed, sama vahvad, kui mujalgi. (Hiljem kinkisin yhele pudeli Vana Tallinnat). Kõneles vana parteilase olemisega härra, kelle mõte jooksis kinni just seal, kus oleks pidanud ytlema esimese omapoolse sõna. Aga mis jõuluõhtul sellest. Siis rääkis Jumja kiriku papp Isa Vitali. Oli selline toreda olemisega, milleski leebet ja nooremat Tuksamit meenutav mees. Siis meie. Alul tulid tydrukud hämarusest kolme kyynlaleegiga ja laulsid kristotamise sõnu, siis mina koljaadaga ja muu tavapärasem kava. Tehti pilti. Sagiti. Kaeti laud ja algas tuttav pitside ringlus. Selle keskel andis Rieka Tiidule Vana tallinna pudeli ja Tiit asus sellega udmurte niitma (päev varem olime näinud memmede väga huvitavaid nägusid pärast “Kännu kukke”). Laua alt piilus pisike koer, kellele vahel palakesi pakkusin. Tundus, et ta ei saa kunagi täis. Mina sõin korralikult sakuskat, et vastu pidada, kui pea tasapisi kumisema hakkas. Lauldi udmurdi asju, mina Leeninit, jõime yhe paari terviseks, kel sai just täis 9 yhist aastat õnnelikku kooselu ja neil oli kolm last, poiss ja kaks imeilusat asiaadiplikat – mees tugeva kondiga udmurt, naine kena ja orientaalse olekuga, vist tatarlane. Silmasin teisel pool lauda tõelist kaunitari. Ta oli segu venelikust ja polynesialikust ilust, pehmete põsesarnadega, sooja naeratusega nägu. Ajasime juttu, ta oli Iriina, kultuurimaja direktori tytar, kes õppis saksa filli. Lasin talle klappidest oma muusikat ja tantsisime pärast mõne tantsu. Vahepeal öeldi, et Isa Vitali tahab mind näha. Sõõgilauas oli ta rääkinud, et mu kaelas olev rist oli selline, nagu vanadel kristlastel, see symboliseeris armastust. Nyud tuli mul pähe lasta teda Ksenja ikooni õnnistada, mida ta ka tegi. Vahetasime sooje sõnu, siis pihtis talle seesama 9 aastat orientaallannaga elanud udmurt, et on ammu tahtnud tema palvele tulla, aga pole olnud julgust, et ei suuda pereelu välja kannatada, et erinevad usud ja vist veel miski teevad selle vaata et talumatuks. Isa soovitas kirikusse pihile tulla, olles kõik teda vaevava yles kirjutanud. Kuidagi aitas teda väga empaatiliselt. Sellised inimlikud asjad ilmuvad vahel – see plakati ja sisu vahekord, mida näha kõikjal. Aga siis läks tantsuks. Alul sai tantsitud yhe voori Riinuga, mis oli väga elav ja sujuv, siis Iriinaga, sama läbi teise kuju, ning tasapisi oli kogu me kamp mingis yhises improvisatsioonis tantsupõrandal, kõik liikumises ja naervad, vene tympsu asemel oli peale pandud Zetode plaat (ma ei kujuta ette muud situatsiooni, kus see yllitis mind tantsima paneks) ning ymber jõulupuu käis tõeline pogo ja popping, vene tybyid breikisid, mina tegin oma tykke, Tiit oli lennukas, tydrukud hõljusid siin ja seal kuni hilise ööni. Polnud ammu niimoodi piiridetult tantsinud, see andis vabaduse oma kokku mõeldust, kirjutaja resignatsioonist, aastatest, kui soovite. Peale esimest veerandtunnilist väsimust pysis see ekstaatiline olek jägmise õhtuni. Kui teised olid magama jäänud, pesime Tiiduga veel juukseid, panime need pinkide taga olevatele radiaatorite vastu kuivama, rääkisime kõmisevas saalis elust, vaatasime jõulupuud mööda jooksvaid tulesid ja kuulasime vee tilkumisi kusagil teiste radiaatorite vahel. Olime rahul.

Järgmisel päeval oli kultras hyvastijätt, jutud, pannkoogid ja naps, viimaselt hetkel tuli ka lumivalgekese moodi riides Iriina ja kallistas meid, nad jäid ema ja isaga meile järgi lehvutama. Läksime viimase kohana Jumja kirikusse, kus kus isa Vitali meile kirikukyynlaid andis (palvetasin natuke omaette, põlev kyynal käes) ja väiksed ristid, jootis Kagori veiniga ja söötis magusa kraamiga, andis veeõnnistuse ja suudlesime

risti, palus, et me teekond läheks lihtsalt. Ja ta läkski. See öine kehv magamine autos oli paratamatus, aga päev aega olime autos kõik ylevas ja naljalises tujus, kusagil tuli Vallil mõte veel konjakit juua, ning see tõi uusi kilde ja lõbusust. Kalaturult ostsime Tiiduga seda ägeda kujuga tuura, keda tutvustasin Vallile “latimeeria onupojana” ja V. ytles kombekalt “meeldiv tutvuda”. Õhtul vahetasime Riinuga mp3-mängijad ja kuulasime huviga neid suht erinevaid valikuid, milles kusagil miskit ka kohtus. Sai veel palju lauldud, ma vist isegi natuke liiga kesksena. Öö hakul panime peale Isa Vitali kingitud vaimuliku muusika kvarteti plaadi, mis andis me väsimusele skaraalset mõõdet. Raivo oli sirge ja kaugusse koonduvana roolis. Autost mööda libisevatele väljadele paistis kasvav kuu, mis rõõmustas samuti, nagu päeval oli meele hapraks teinud Sun Kil Moon, pikaldased kynkad ja päiksepaiste. Järgmisel hommikul olime kyll magamatamad, aga ka kodu lähenes. Petseri kaubareast õnnestus leida veel seda lähedat niidukteed Štrafbat ja piirilt tulime ilusti läbi. Liisu oli vastas. Obinitša seltsimaja ees need viimased kallistused ja tänusõnad ja igayks omale poole liikuma. Kui reis annab minusugusele üksildasevõitu ja elupelglikule inimesele seda eneseyletuse, kerguse ja osaduse tunnet, siis pole ükski tänu selle eest väike. Olgu õnnistatud kõik need toredad inimesed, keda nägi ja tänu kellele see nägemine võimalikuks sai.

Ja lõppu veel laulud, mida sai lauldud (nii palju, kui neid meeles on).

Kylmäh kyynih,
Koljaada
Tytärlatsõ linnukõsõq
Siidi-liidi
Õtak tulõ (kaks viisi)
Mis seal salona sineti
Tulõ sõsar mäe pääle
Veli sõah (tulli tsirku...)
Tammõlaul (järve ääle viiega)
Mari kulda
Lätsi kõrtsi rõõmuga
Kiige maagõ
Leenin
Pydõr
Lätsi läbi Võmmorski
Kui mi mustõ noorõq olli
Korski kyläh Tann´o taloh
Hirokõnõ hal´kõnõ
Laidami “Millal lõpeb see pikk päev”
ja “Maale sõidame” (fragmendid)
Laevapuu
Kas sureb nii...
Itk isale
Kord Iisrael läks kõndima
Rõõmu tolmpalju
Taivaminek
Bonny Bunch of roses
Silver Whistle
Sweet lovely Nancy

Bold "Princess Royal"
Nancy of the Armoth
Donal Ogg
Seventeen come sunday

Ja vähemalt 15 laulu koos Tsibihärlästega,
Umbes 10 vene lugu (krokodill gena laul, million alõh ros ja tundmatud)
meid öömajale võtnud rangurmatrooni joomalauas,
yhiselt vähemalt Imeline aas ja Ma võtan viina
paar tykki Valli eestytlemisel ja paar Riekalt.
Mingeid laule korduvalt, nii et nende syndmuste vahel ymisemist jätkus.